

Ibrahim GASHI

**SHABAN POLLUZHA, DREJTUES I LUFTËS SË DRENICËS
NË DIMRIN E VITEVE 1944-1945**

Shaban Polluzha luftëtar i paepur e vizionar

Në historiografinë bashkëkohore hartimi i biografive të personaliteteve të shquara konsiderohet si puna më sfiduese për profesionin e historianit. Sot kur si historishkrues po përkujtojmë 70-vjetorin e Luftës së Drenicës dhe rënien e heroit të kombit, Shaban Polluzha, njërit që ishte sinonim i kësaj lufte, s'kemi se si të mos e themi një fakt evident se historiografia bashkëkohore shqiptare ende nuk ka arritur ta nxjerr në dritë të plotë përmasën dhe veprën e këtij patriotit të madh të kombit tonë. Anatemimi dhe stigmatizimi i qëllimshëm për më shumë se 40 vite i figurës së Shaban Polluzhës dhe luftës së tij nga historiografia komuniste si duket ka ndikuar që edhe pas demokratizimit dhe heqjes së censurës, historiografia jonë nuk ka arritur të përgatis një studim monografik shterues që do ta sillte këtë figurë në tërësinë e dimensionit të saj.

Shaban Polluzha, në gjithë trajektoren e tij jetësore spikat me qëndrimin, vizionin, guximin dhe veprimin e tij. Që në rininë e tij të hershme, duke qenë se jetoi në epokën e zhvillimeve shumë dinamike dhe të kthesës së madhe në historinë e popujve të Evropës, ai dëshmoi një qëndrueshmëri, por edhe largpamësi, duke arritur të

dalloy qartë planet pushtuese, sidomos të shteteve fqinje, ndaj hapësirës sonë kombëtare.¹

Menjëherë pas luftërave ballkanike dhe fillimit të Luftës së Parë Botërore, Shaban Polluzha, ishte njëri nga kundërshtarët e regjimeve okupuese. Si burrë i guximshëm, ai fitoi autoritet kur reagoi hapur në takimet me autoritetet bullgare ndaj plaçkitjeve dhe maltretimeve që bënin ushtarët bullgarë në fshatrat e Drenicës. Për këtë ai u arrestua, madje edhe me familjen e tij dhe u mbajt për disa muaj në burgun e Prishtinës.²

Fati i parisë shqiptare në këto vite ishte shumë i vështirë, por edhe i lavdishëm. Pas krijimit të Mbretërisë Serbo-Kroate-Slllovene, Shabani ishte emëruar kryetar i Komunës së Verbofcit. Duket shumë vështirë e realizueshme, por Shaban Polluzha ia doli që nga besimi që i kishte dhënë populli dhe autoritetet shtetërore të jetë vetëm në shërbim të popullit. Ai, madje, në mënyrë të vazhdueshme mbante lidhje dhe e ndihmonte Lëvizjen Kaçake. Ai pati disa takime kinse të “rastësishme” me Azem Bejtën. Se ekzistonte një besim dhe respekt i ndërsjellë midis këtyre dy burrave të mëdhenj të kombit, flet dëshmia që kishte lenë një nga bashkëluftëtarët e Azemit. Ky bashkëluftëtar e kishte pyetur Azemin, sepse i besonte Shabanit kur ky është kryetar komune, Azemi ia kishte kthyer më një ton bindës se “edhe po të behej ve” në duart e Shabanit ai nuk do a thyente”³. Kjo u vërtetua shpejt. Pas rënies heroike të Azem Bejtës, Shaban Polluzha u ndje seriozisht i rrezikuar, ndaj dhe u largua për një kohë në Shqipëri bashkë me shumë pjesëmarrës të Lëvizjes së armatosur kaçake. Atje ai pati rast të takohet me Ahmet Zogun të rikthyer në fronin

¹Zahir Kastrati, *Shaban Polluzha sipas burimeve gojore*, punim i masterit në dorëshkrim; Intervistë me Ramadan Kastratin, djalë i Shaban Polluzhës, (Polluzhë, ora 11:35, më 18.05.2013).

²Intervistë me Hajdin Kastratin, kushëri dhe dëshmitar i luftës së Shaban Polluzhës, (Polluzhë, ora 15:33, më 18.5.2013).

³Bedri Tahiri, *Azem Bejtë Galica*, Prishtinë, *Shkëndija*, 2005, f. 167. Intervistë me Ramadan Kastratin, djalë i Shaban Polluzhës, (Polluzhë, ora 11:35, më 18.05.2013).

qeverisës. Në këtë takim Shabani e kishte njoftuar Zogun për gjendjen e rëndë të shqiptarëve në Jugosllavi.⁴

Fillimi i Luftës së Dytë Botërore Shabanin do ta gjejë në Kosovë. Ai u ndodh në mesin e popullit të tij kur Gjermania naziste e sulmoi Jugosllavinë monarkiste dhe e detyroi të kapitullonte pa kusht. Por, nënshtrimi i një monarkie shtypëse për shqiptarët nuk nënkuptoi çlirimin e tyre. Shumë shpejt Kosova u kërcënua nga njësitet çetnike të Drazha Mihajloviqit, të cilat në emër të bashkëpunimit me gjermanët po mësytin Kosovën dhe Sanxhakun. Fronti kundër forcave paraushtarake serbe ishte gjithë vija e kufirit me Serbinë, ndaj dhe secila krahinë e Kosovës po vetëmbrohej me gjithë çfarë kishte nga barbaritë dhe masakrat çetnike. Në këto përballje të drejtpërdrejta me forcat armike ranë heroikisht shumë burra të Drenicës, të Shalës, të Llapit, të Dukagjinit, të cilët ishin bajraktarë apo kryepleq katundesh që ju prinin forcave vullnetare në mbrojtje të atdheut. Shaban Polluzha në këto momente vendimtare ishte në krye të forcave të Drenicës, në mbrojtje të fshatrave të Artakollit e të Çiçavicës. Paraprakisht, në rrethanat e reja që u krijuan, me nismën e disa krerëve të Drenicës u mbajt Kuvendi i Polluzhës, ku u morr vendim për krijimin e Shtabit të Përgjithshmi të Lëvizës për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar, në krye të cilit u zgjodh Shaban Polluzha. Ngritja e këtij shtabi dhe formimi i njësitit “Shqiponja” me pesë batalionet e tij i dha impuls dhe organizim të mirëfilltë luftës së shqiptarëve kundër ndërhyrjeve të bandave çetnike.⁵

Duke e vlerësuar si një personalitet me vlera të larta kombëtare Qeveria shqiptare, përkatësisht Këshilli i Naltë, i udhëhequr nga Mehdi Frashëri me dekret e emëroi Shaban Polluzhën kryetar të Komunës së Skenderajt.⁶

⁴ Intervistë me Hajriz Demakun, bashkëluftëtar i Shaban Polluzhës, (Prishtinë, ora 15:08, më 02. 06. 2013).

⁵ Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 116-117.

⁶ Kopja e dekretit ruhet në Agjencinë Shtetërore të Arkivave të Kosovës, Fletorja Zyrtare, 13 prill 1943 -XXI, nr. 40

Kur epilogu i Luftës së Dytë Botërore po dukej në horizont, veçmas pas kapitullimit të Italisë më 1943 dhe hapjes së Frontit Perëndimor në Normandi, qershor 1944, popujt e Ballkanit ishin bashkërrështuar në një front të përbashkët të rezistencës antinaziste dhe se kush po jepte kontributin e tyre në mbështetje të luftës së aleatëve antinazistë. Edhe shqiptarët në Shqipëri dhe jashtë saj në masë të konsiderueshme, sidomos në vitet 1943- 1944, i gjejmë të rreshtuar në këtë front, natyrisht të bindur në vendimet e aleatëve në Konferencën e Jaltës se e ardhmja e popujve të Evropës, por edhe të botës, do të jetë çlirimi dhe vetëvendosja e tyre.

Në këto momente vendimtare të fundit të Luftës dhe vendosjes së fatit të shqiptarëve të Kosovës, Shaban Polluzha, duke besuar vetëm kauzën kombëtare, filloi të dyshonte kauzën ideologjike të komunistëve kosovarë se do të jenë të gatshëm të shkonin deri në fund në mbrojtje të vendimeve të Konferencës së Bujanit. Më 20 nëntor 1944 me iniciativë të Shabanit u mbajt Kuvendi i Drenicës, në lokalet e Komunës së Polacit, me pjesëmarrje të rreth 200 delegatëve nga vise të ndryshme të Kosovës, ku pas diskutimeve të pjesëmarrësve njëzëri aprovuan këto vendime:

1. Formohet Brigada e Drenicës, si Lëvizje politike dhe ushtarake për çlirim dhe bashkim kombëtar;
2. Mobilizohen të gjithë qytetarët prej moshës 16 deri në 65 vjet;
3. Informimi i aleatëve perëndimorë, sidomos ata anglo-amerikanë, për formimin e Brigadës së Drenicës dhe për qëllimin e saj;
4. Formimi i Shtabit Suprem të Lëvizjes Kombëtare për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar, më këtë përbërje: Shaban Polluzha-komandant, e Miftar Bajraktari-zëvendëskomandant.⁷

Krijimi i Brigadës së Drenicës u pa me shumë dyshim nga autoritetet komuniste që udhëhiqnin Shtabin Operativ të LNÇ-së për Kosovë e Metohi. Menjëherë iu bë thirrje Shaban Polluzhës për një takim në Mitrovicë, takim ky i cili dështoi pasi Shaban Polluzha,

⁷ Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 68-69.

duke dyshuar në qëllimet e mira të këtij takimi, shkoi atje bashkë me gjithë brigadën e tij. Kur filloi takimi, komunistët u përpoqën të shpërndanin luftëtarët e tij, gjoja duke i caktuar në brigada tjera partizane. Sapo e mori vesh këtë, Shabani ndërpreu takimin dhe doli para luftëtarëve të vet dhe të bashkuar u kthyen në Drenicë.⁸

Në ndërkohë partizanët serbë, me apo pa urdhra nga lartë, kishin filluar të kryenin krime dhe masakra në Drenicë. Kjo i acaroi shumë raportet e Brigadës së Drenicës me Shtabin Operativ. Më iniciativën e Fadil Hoxhës u organizua takimi i dytë në Skenderaj.⁹ Edhe takimi në Skenderaj shkoi keq. Shaban Polluzha kishte nxjerrë trupat e shqiptarëve të masakruar dhe për këtë po kërkonte sqarime nga krerët komunistë të Shtabit Operativ.¹⁰ Më në fund u duk se u arrit një marrëveshje sipas së cilës Fadil Hoxha do të garantonte se s'do të kishte më vrasje të tilla, ndërsa Shabani me brigadën e tij do të nisej për në frontin e Sremit.¹¹

Kjo marrëveshje, edhe pse në letër, përmbante pothuaj të gjitha ato që kërkoi Shaban Polluzha, megjithatë ishte vetëm një karrem për të tërhequr Shabanin së bashku me brigadën e tij nga Drenica dhe nga Kosova, në drejtim të Frontit të Sremit në Serbi. Por, edhe Shabani bëri lojën e tij me këtë rast. Ai pranoi në parim nisjen për në frontin e Sremit, por veprimet që mori treguan se ai nuk e kishte ndërmend një gjë të tillë. Shumë shpejt ai thirri një kuvend të dytë të Lëvizjes për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar në Polluzhë për të konsoliduar radhët e veta. Ndër vendimet më të rëndësishme të këtij takimi ishte plotësimi i Shtabit Suprem të Lëvizjes për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar me anëtarë të rinj, si: profesor Ymer Berisha nga Gjurgjeviku, Marie Shllaku nga Shkodra, Adem Voca nga Shala e

⁸ Kujtime nga Hajriz Demaku - Është marrë nga Bekim Kastrati, gazeta, "Bota So", *Përpjekjet e komunistëve për të ndarë Brigadën e Drenicës*, Prishtinë, nr. 1834, më 13.2001, f. 20.

⁹ Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 142.

¹⁰ Kujtime nga Sylë Bilalli dhe Ajet Qirezi - Është marrë nga Azem Hajdin-Xani, *Shaban Polluzha*, Dëshmi dhe kujtime të kronistit të luftë, I, f. 145-147.

¹¹ Kujtime nga Hamzë Istogu, Aruç Istogu dhe Avdyl Kastrati - Është marrë nga Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 155-158.

Bajgorës, Rifat Maloku nga Samadrexha, Ndue Përlleshi nga Jagoda, Ukshin Kovaçica nga Kovaçica, Hashim Gjaka nga Oshlani dhe Feriz Boja nga Kërnica.¹²

Për të përmbushur marrëveshjen Shabani lëvizi së bashku me brigadën e tij në drejtim të Podujevës, por vetëm si hap taktik për të vënë në provë zotimin që kishte marrë para komunistëve në takimin e Skenderajt.

Marshimi i Brigadës së Drenicës në drejtim të Podujevës¹³ dhe ndalimi i saj atje për t'u kthyer shpejt në Drenicë, pasi komunistët po shkelnin marrëveshjen e Skenderajt, është fillimi i epokës së lavdishme në historinë e popullit të Kosovës, që fatkeqësisht për shkak të konstelacioneve ndërkombëtare dhe marrëveshjeve midis Aleatëve të Mëdhenj të luftës nuk arriti të kurorëzohet me sukses.

Lufta që filloi në janar 1945 ishte e përmasave të mëdha. Brigada e Drenicës nisi luftimet në një vijë të gjerë të frontit, që shtrihej nga fshatrat e Qyqavicës e që vazhdonte në gjithë hapësirën e

¹² Kujtime nga Murat Nika, Murat Kamberi dhe Halil Xani, marrë nga Azem Hajdin-Xani, *Shaban Polluzha*, Dëshmi dhe kujtime të kronistit të luftës, I, f. 173-174.

¹³ Shaban Polluzha, së bashku me luftëtarët e tij, niset për në Podujevë. Mirëpo, para se të nisej në këtë rrugë Shtabi i Përgjithshëm në krye me Shaban Polluzhën cakton mbajtjen e një mbledhjeje konsultative në vendin e quajtur Kërshi i Beçiqit. Në këtë takim merr pjesë edhe Mehmet Gradica dhe Marie Shllaku. Mbledhja është mbajtur më 19.01.1945, gjatë natës. Mehmet Gradica raportoi pranë komandantit Shaban Polluzha për organizimin e luftëtarëve në Shalë të Bajgorës, në bashkëpunim me Ahmet Selacin. Më 21 janar 1945, forcat ushtarake të Lëvizjes ishin përqendruar në fshatrat: Novosellë, Lum i Madh, Samadrexhë, Dumnicë, Sfaracak e fshatra përreth, gjithnjë duke u përcjellë, në çdo hap nga forcat e armatosura të Divizionit 46 të Serbisë, të Brigadës V dhe I dhe të asaj të Mbrojtjes Popullore të Kosovës. Derisa forcat e Lëvizjes ishin duke qëndruar në fshatin Novosellë e Maxhunit, Shtabi i Përgjithshëm ishte vendosur në shtëpinë e Raif Maxhunit. Derisa Shaban Polluzha ishte duke qëndruar në Novosellë arrijnë lajme nga Prishtina, Mitrovica dhe Vushtrria, se po nxirren njerëzit nga burgjet dhe po pushkatohen. Shih: *Kujtime* nga Murat Nika, Murat Kamberi dhe Halil Xani, marrë nga Azem Hajdin-Xani, *Shaban Polluzha*, Dëshmi dhe kujtime të kronistit të luftës, I, f. 173-174; Azem Hajdin -Xani dhe Behxhet Thaçi, *Ismajl Thaçi, një jetë kushtuar atdheut*, f. 110-111.

Drenicës, duke përfshirë edhe perëndimin e kësaj treve, që shtrihej deri në afërsi të Klinës.¹⁴ Lufta bashkoi shumë luftëtarë të lirisë, të cilët po e shihnin si të vetmen kauzë të drejtë për ta shpëtuar Kosovën nga kthetrat e jugosllavëve. Ajo tërhoqi vëmendjen edhe të aleatëve ndërkombëtarë. Por, komunistët të cilët kishin mbështetje të drejtpërdrejtë të Bashkimi Sovjetik, i cili e konsideronte Ballkanin si zonë të influencës së tij, arritën ta mbanin të izoluar këtë luftë nga ndihmat e mundshme të aleatëve anglo-amerikanë, duke e etiketuar si kundërrevolucion. Për më shumë komunistët jugosllavë, me

¹⁴ Pasi që numri i forcave të Lëvizjes Kombëtare ishte i madh, ata u vendosën në disa fshatra të Artakollit dhe kështu forcat okupuese jugosllave-komuniste bënë çdo përpjekje që ta pengonin depërtimin dhe koncentrimin e forcave të Lëvizjes në rajonin e Drenicës. Për ta penguar këtë, forcat okupuese kishin zënë pikat shumë strategjike rrëzë Qyqavicës dhe ato prej fshatit; Taraxhë, Zhilivodë e deri në Grabofc. Më 25 janar 1945 forcat jugosllave-komuniste kishin rrethuar forcat e Lëvizjes, një pjesë e të cilave ndodhej në Kullën e Ilaz Kollës. Së pari afër kullës shkojnë dy partizanë shqiptarë, të cilët takohen me rojën e luftëtarëve të Lëvizjes dhe prezantohen si luftëtarë të Shaban Polluzhës. Qëllimi i tyre ishte që t'i mësojnë pozicionet e luftëtarëve të Lëvizjes Kombëtare. Pasi kishin arritur qëllimin e tyre ata largohen nga kulla e Ilazit dhe luftëtari Man Perçuku, në shenjë respekti i përcjellë edhe pak më poshtë se sa ku ishte roja e luftëtarëve të Lëvizjes. Dhe partizanët pasi që e largojnë Manin nga roja e sulmojnë dhe e vrasin. Pasi që dëgjohen krismat, luftëtarët bëjnë thirrje që të përgatiten për luftë. Qëllimi i këtij sulmi nga forcat e armikut ishte, likuidimi i Shtabit të Përgjithshëm dhe asgjësimi i Lëvizjes për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar. Në këtë betejë, sipas dëshmitarëve, forcat e armikut patën një humbje të madhe, duke lënë të vrarë në fushën e betejës më se 253 ushtarë dhe shumë të tjerë mbesin të plagosur, pa pasur mundësi tërheqjen e tyre nga fushëbeteja. Ndërkaq, u zunë robër lufte 45 ushtarë të armikut, si dhe një sasi e konsiderueshme e armatimit dhe municionit. Nga ana e forcave të Lëvizjes Kombëtare, në fushëbetejë ranë dëshmorë: Man Peruçku, Isuf Veseli, Milazim Veseli dhe Imer Kosumi,¹⁴ ndërsa u plagosën rëndë: Qazim Morina (vdes më vonë në fshatin Likofc. Ka qenë i varrosur deri në vitin 2006), Ferat Koliçi (vdes më vonë nga plagët e marra), si dhe Fata Mustafa. Shih: Kujtime nga Ilaz Kolla, Mehmet Kolla dhe Bislim Kolla - Është marrë nga Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 278; Intervistë me Aziz Morinën, bashkëluftëtar i Shaban Polluzhës, si dhe djalë i Qazim Morinës, bashkëluftëtar i Shaban Polluzhës, i cili plagohet në Betejën e Kollës dhe vdes më vonë nga plagët e marra, (Akrashticë, ora 13:18, më 01.07.2013).

bekimin edhe të komunistëve kosovarë dhe të atyre të Shqipërisë arritën të krijonin një front të tërë kundër Luftës së Drenicës.¹⁵

Rënia heroike e Shaban Polluzhës dhe plagosja për vdekje e bashkëluftëtarit të tij të paepur Mehmet Gradica shënon fundin e rezistencës së lavdishme e vetmja e këtij lloji, kundër ripushtimit të Kosovës nga Jugosllavia komuniste.

Konkluzion:

Ne si historianë do të duhej të nxirrnim disa konkluzione të qëndrueshme dhe të drejta lidhur me Luftën e Drenicës (janar-shkurt 1945):

1. Lufta e Drenicës nuk ishte luftë spontane për vetëmbrojtje, por luftë e drejtuar nga Shtabi i Përgjithshëm i Lëvizjes për Çlirim dhe Bashkim Kombëtar, e udhëhequr nga Shaban Polluzha dhe patriotë dhe intelektualë më nacionalistë të kohës.
2. Lufta e Drenicës ishte qartësisht çlirimtare dhe kombëtare. Ajo kishte bashkuar në një front të gjithë patriotët dhe luftëtarët e lirisë, të cilët dyshuan në qëllimet e komunistëve jugosllavë, që ende pa përfunduar lufta filluan të shtypnin shqiptarët.
3. Lufta e Drenicës ishte përpjekje më serioze e armatosur më kërkesë jetësimin e vendimeve të Konferencës së Bujanit, të cilat kishin qartësuar dëshirën absolute të shqiptarëve të Kosovës për bashkim më Shqipërinë.

¹⁵ Më 8 shkurt 1945 komandanti i përgjithshëm i forcave jugosllave-komuniste, Tito, në Kosovë, vendosi Pushtetin Ushtarak, që mori kompetencat ekzekutive dhe gjyqësore. Në emër të këtij pushteti Kosovën e mbushi me forca ushtarake për ta zhdukur Lëvizjen Kombëtare, në krye me Shaban Polluzhën, si dhe forcat e tjera aktive shqiptare që vepronin në Kosovë. Për ta realizuar qëllimin e cekur më lartë, pushtuesi jugosllav-komunist, në Kosovë i futi këto forca ushtarake: Divizioni, 21, 24 dhe 46 serbë, Divizioni, 52 I Kosovës, Grupi i brigadave, 1, 3, 4, 5 të Kosovës, Brigada e Bokelit dhe Brigada e Malit të Zi, me çka Kosova duhej t'i kishte tri divizione me më se 30 000 ushtarë me teknikën moderne ushtarake, Divizioni i 50-të dhe i 51-të i Maqedonisë, Divizioni i 5-të dhe i 6-të shqiptarë, Korpusi i MP-së i Kosovës dhe shumë njësi të tjera ushtarake me karakter lokal. Shih: Azem Hajdin-Xani, vep. e cit., f. 288-289.

4. Lufta e Drenicës në planin strategjik dhe ushtarak nuk duhet cilësuar si luftë guerile, por si luftë frontale midis dy ushtrive të organizuara dhe të udhëhequra nga shtabet e tyre të përgjithshme.
5. Lufta e Drenicës mbetet përpjekja më serioze e armatosur në hapësirën mbarë kombëtare, që pati synim shkëputjen e shqiptarëve nga ideologjia komuniste ruso-jugosllave dhe lidhjen e tyre me aleatët anglo-amerikanë dhe vendet e demokracive perëndimore dhe Shaban Polluzha në historinë e re të Kosovës mbetet personazhi më i rëndësishëm i cilësuar për vizionin, guximin dhe veprimin e tij. Ai ishte njeriu më vlera të larta kombëtare, një nacionalist dhe luftëtar i paepur i çlirimit dhe bashkimit kombëtar. Ndaj, duke lartësuar veprën e Shaban Polluzhës në përmasën reale të saj, historianët nuk duhet të frikohen se kështu do të minimizojnë figura tjera të lëvizjes nacional-çlirimtare. Detyra e historianit mbetet të shpalos të plotë veprën e secilit, më të mirat dhe të ligat e tij, dhe pastaj i mbetet opinionit lexues të jap vlerësimet e veta, duke analizuar edhe rrethanat e kohës.

